

De Maten te Genk

door W. PEUMANS, *Conservator*

In het veenmoeras ten O. van de Grote Huiskensvijver wordt sinds 1970 ornitologisch studieonderzoek verricht.

De evolutie van de avifauna nagaan in relatie tot de flora is de voornaamste bedoeling van dit onderzoek. Tussen de gagel, pijpestrootje en heidevegetatie broeden talrijke rietgorzen, blauwborsten en sprinkhaanrietzangers.

Waar rietbegroeiing de vijver afzoomt broeden karekiet, snor en rietzanger. Uiteraard een bijzonder boeiende vogelwereld die door het verdwijnen van onze moerasgebieden steeds zeldzamer wordt.

Tijdens het afgelopen jaar hebben in het gebied voor het eerst roodborst en tortel genesteld. Deze indringers die meer thuishoren in 'n bosgebied hebben de beheerders tot nadenken verplicht. Bij nader toekijken blijkt dat vooral berk en els 't veenmoeras overwoekeren, zodat beheersmaatregelen dienen genomen.

'n stap terug in de geschiedenis

Willen we 't voortbestaan van De Maten verzekeren dan dient er een beheer gevoerd dat nauw aansluit bij het landbouwpatroon uit de vorige eeuwen. Heide en veengebieden hadden toen een economisch nut in het agrarisch bedrijf van de Kempen. De heide is ontstaan uit het eiken-berkenbos toen de mens dit bos ging rooien of afbranden om er aan landbouw te doen. Door toenemende ontbossing naarmate de bevolking groeide en beweiding met schapen en runderen, kon zich het oorspronkelijke bos moeilijk herstellen en nam de heide grote uitbreiding. Vanaf de VIe eeuw tot het einde van de vorige eeuw was de heide de onmisbare schakel in het akkerbedrijf op de zandgronden.

Een bezoek aan het openluchtmuseum te Bokrijk roept het leven van de Kempense boer weer op in je verbeelding.

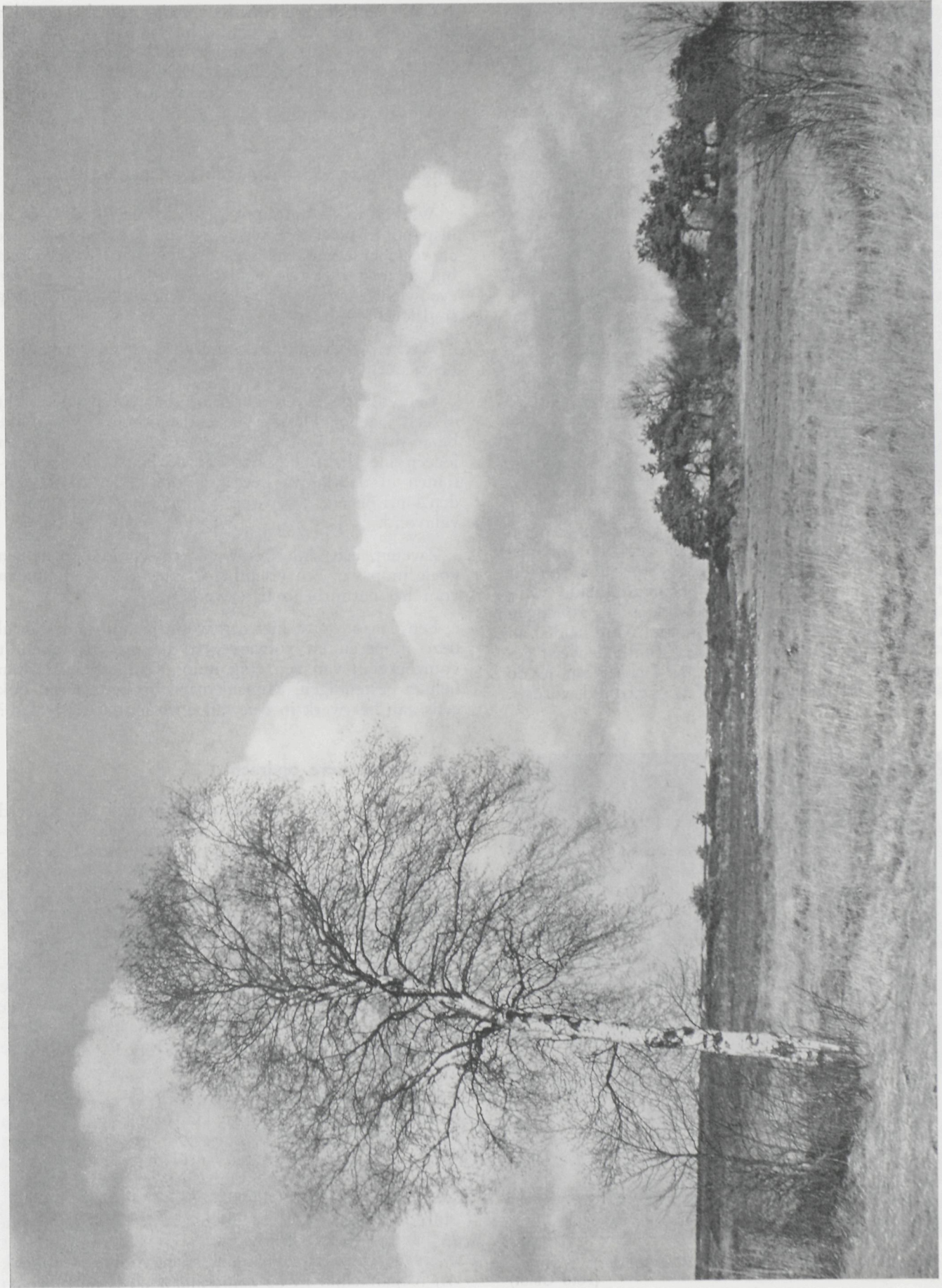
Dicht bij de menselijke nederzettingen, gegroepeerd rond een driehoekig dorpsplein, lagen de akkers waar boekweit, rogge, aardappelen, spurrie en koolzaad

werden geoogst. Om de arme zandgrond van de nodige mineralen te voorzien werden uit de heide plaggen naar de potstal afgevoerd om na de winter met mest vermengd, op de akker terecht te komen. De heide had echter nog meer voordelen. Kudden schapen aten het heidekruid en grassoorten onder de hoede van de dorpsherder. Bijen zorgden voor de nodige zoetstof en was voor verlichting. In de vennen werd turf gestoken om samen met hakhout uit de beekdalen de bevolking van de nodige brandstof te voorzien. Bij het riviertje leverden de natte beemden het hooi voor het vee tijdens de lange winterperiode.

Al deze invloeden van de mens op het landschap waren kleinschalig en werkten verrijkend op de flora en fauna. De verschralende invloed door de afvoer van mineralen was verantwoordelijk voor het zo typische Kempense landschap.

De uitvinding van kunstmest en de invoer van goedkope wol uit Australië deed de interesse voor de heide verliezen. Op oude prentkaarten van Genk van om de eeuwwisseling zie je nog wel eens een herder met zijn schapen door de heide trekken maar ook wel meer grazende koeien van de jonge heide snoepen. Vergeleken met onze huidige heidevelden is het landschap opener met zandverstuivingen en verspreidstaande jeneverbes. Gesprekken met landbouwers uit de omgeving van het reservaat leerden me dat tot na W. O. II nog sporadisch koeien graasden in de heide en langs de dijken. In droge zomers werd zelfs nog jonge heide als veevoer gemaaid. In de herfst werden berken en andere houtgewassen door de plaatselijke bevolking weggehaald als brandhout. Een politieverordening maakte hier plots een einde aan en het illegaal gekapte hout moest naar het dorpsplein gebracht voor het Sint-Maartensvuur.

Bij de opkomst van de steenkoolmijnen was stut hout nodig en veranderen grote heidegebieden in naaldbos. Onze laatste heidevelden zijn thans echte natuurmonumenten geworden. Helaas door het wegvallen van 't agrarisch gebruik van de heide, evolueert dit mooie landschap snel tot het oorspronkelijke eiken-berkenbos. Berk en eik winnen veld en verstikken de lichtbehoevende struikheide; de bodem verrijkt en biedt ruimere levenskansen aan een vegetatie van grassen.

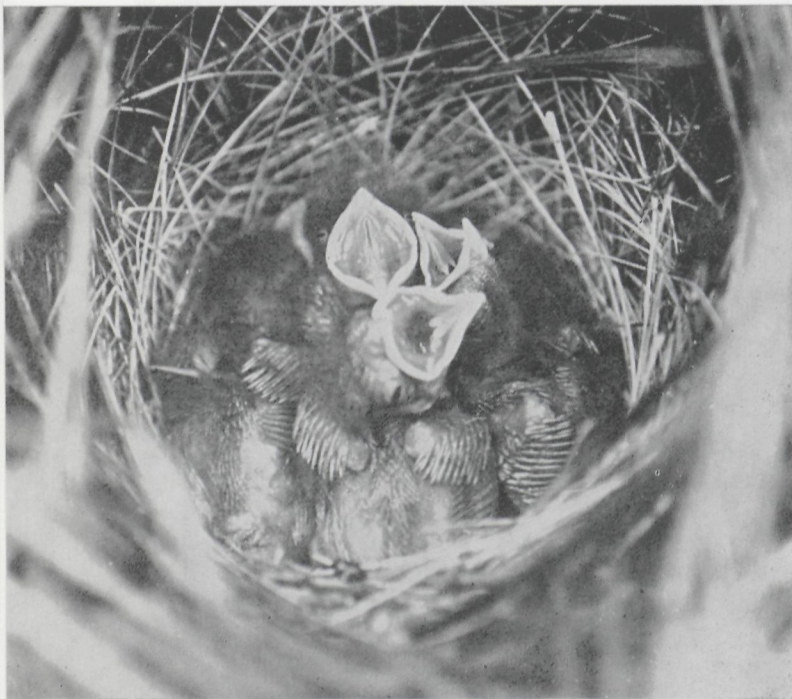

Een zicht van Genk uit 1910. (Foto Fr. Flausch)

Handen uit de mouwen!

Willen we een deel van dit oude cultuurland voor 't nageslacht veilig stellen dient een aangepast beheer gevoerd, dat er vooral zal in bestaan de verdwenen landbouwpraktijken nauwgezet te imiteren. Natuurbeheer is zwaar werk en tot op heden slechts mogelijk door de hulp van vrijwilligers. Om een verantwoord beheer te voeren trachten we beroep te doen op wetenschappelijke en technische adviezen van deskundige wetenschapsmensen. Een vooropgezet beheersplan is echter slechts uitvoerbaar indien er voldoende vrijwilligers zijn. Groepen jongeren trachten tijdens werkkampen en volwassenen in het weekend allerlei beheerstechnieken toe te passen in het reservaat. Het kappen van berkenopslag voorkomt bebossing, afbranden en maaien van de heide staan borg voor de verjonging van de vegetatie. Door intense inspanningen en hard labuur van vele enthousiaste werkkrachten hebben de grotere heidevelden van het reservaat hun open karakter herwonnen.

Alhoewel de meeste aandacht voorlopig ging naar het behoud van de droge heide wordt nu ook de nodige zorg besteed aan het beheer van de andere vegetatietypen. Voor het eerst werden enkele perceeltjes heischraal grasland gemaaid en het maaisel afgevoerd. Hiermee wordt gehoopt op het terugkeren of uitbreiding van de typische vertegenwoordigers van dit biotoop zoals hondsviooltje, heidekartelblad, vleugeltjesbloem, enz. Het zwaarste werk is het afplaggen van de rijkere natte heide. Een perceel natte heide van 8×2 m met o.a. vrij veel klokjesgentiaan werd gekarteerd en daarna afgeplagd. Dit beheer zal in de toekomst verder gezet en nauwkeurig gevolgd worden.

Een broedsel van de rietgors (*Emberiza schoeniclus*).
(Foto Ghiot)

Sinds enkele tijd wordt ernstig gedacht aan het terug inplanten van een kudde heideschapen. Indien dit project haalbaar mocht blijven zal het beheer voor 'n groot stuk vergemakkelijkt worden. Maar vóór 't zover is zullen nog heel wat praktische moeilijkheden dienen overwonnen te worden.

Andere vorm van ontspanning en natuurbeleving!

Werken in de natuur is gezond. Een flinke fysieke inspanning biedt een tegengewicht aan zenuwachtige en vermoeide geesten. Eens een dag hard werken met bijl en zaag, met zeis of plagzeis ervaren velen als een evenwicht voor de gejaagdheid van ons zenuwachtig stadsleven.

Werken in de natuur, een andere vorm van natuurbeleving en waarom niet!

Geurende gage, de roerdomp die op visvangst trekt of een jagende blauwe kiekendief doen je die dikke blaar tussen je duim en wijsvinger vergeten. Je voelt je één met het landschap als de laatste klokjesgentiaan in de flauwe herfstzon opbarsten en duizenden kauwen en spreuwen 't moerasbos opzoeken bij valavond.

Zweten, een slok fris water tussen je lippen, een goeie mop van een vriend... 't is echt fijn om samen voor het natuurbehoud te werken.

Een daarom past hier een woordje van dank aan al deze jongeren en volwassenen die met z'n allen 't voortbestaan van een enig mooi Kempens landschap helpen bestendigen. Misschien wil jij, beste lezer, ook eens aan het werk in een van onze natuurreservaten?

Natuuredukatieve opdracht

We zijn er van overtuigd dat een goed gemotiveerd natuurbeheer en inzicht in de dynamiek van het heidelandschap voor de vrijwillige medewerker 'n belangrijke opvoedkundige waarde heeft. De belangstelling voor de natuur is groot. Scholen en verenigingen doen beroep op een gids en ervaren de natuurbeleving als een bron van vreugde en innerlijke verrijking.

Zelf leiden we 64 groepen rond tijdens de voorbije maanden en deelden mee in het geluk dat zovele mensen ervoerden tijdens onze tochten langs vijver en bosrand of samen luisterend naar de lenteboodschap van de grote lijster of 't weemoedig melodietje van de laatste fitis.

Om de bezoeker goed te informeren werd op de parking een groot bord geplaatst met kaartplan en nuttige tips voor de wandelaar. 't Publiek begrijpt niet steeds de goede bedoelingen van de natuurbeschermers en vind je 't zelf niet zielig wanneer fraaie vliegenschwammen doelloos omvergeschopt worden of zeldzame bloemen in de gracht liggen te verwelken? Na de broedtijd van de vogels is een gedeelte van het reservaat langs twee wandelpaden voor het publiek vrij toegankelijk. In de zomermaanden is de bloemen

weelde op zijn rijkst. Waterlelies en goudgele plompen spreiden hun reuzebladeren in romaanse of gotische stijl over 't gladde wateroppervlak. Purperrode katte-
staarten en giftige witte waterscheerlingen staan er gezellig naast de stekelige vruchtbollen van de grote egelskop. Aan de overkant van de vijver vaart een vlootje meerkoetjes in zuidelijke richting en vlakbij happen twee dikke karpers naar zuurstof.

De natuur is mooi voor wie nog rustig van al dit schone kan genieten !

Adders in 't gras

De aanslagen op onze natuur en 't reservaat kennen geen ophouden. Soms voelt men zich onmachtig en moedeloos. Een vleesbedrijf verpest de nog heldere toevoerbeek, onwettige bouw is op z'n minst een aantasting van het landschap. Sluikstorten en watervervuiling grijpen met inktvisachtige armen om zich heen. Doch het wonder van de natuur in al haar eenvoud en de opdracht die je hebt tegenover de gemeenschap verplichten je verder te strijden tegen het materialistisch egoïsme van de belagers van de natuur. We zullen verder blijven vechten al was het maar opdat de kinderen van onze kinderen nog kunnen zeggen hoe schoon de natuur in De Maten en de Kempen toch is.

Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*). (Foto Loenders)

Visdiefje (*Sterna hirundo*).
(Foto David de Lossy)